

הערימה

חומר הסיפורים של שלמה קאלו הוא בני אדם בשכונת-העוני שביפו הנוקקים ללשכת-העבודה כדי לקבל עבודת-דחק חסרת-טעם, בני-אדם שחייהם משובשים, תלשים ואומ-ללים. מהם שנשתבשו חייהם בגלל העקירה מארץ-המוצא ואי-ההיקלטות בסביבה החד-שה; מהם שחוסר-ההתאמה לחיים טבוע בהם עוד מקודם.

דומה שבמתכוון לא תיאר המחבר שנים בני אותה ארץ-מוצא: יש כאן יוצאי בולגריה, רוסיה, פולין, תורכיה, הודו, צ'כוסלובקיה, סאלוניקי, רומניה, ואף בן תל-אביב אחד תמהוני עובר כאן כבדרך-אגב, בחטף בלבד (סיפורו הוא, אגב, החלש שבקובץ). איש איש מהם יש בו משהו מן האפייני יהודי אותה ארץ ממנה בא, ועם זה אין הם דומים לדגמים מוכנים; בכלם יש משהו אישי.

גורלות שונים הביאו את „גיבורי“ קאלו לשפל-המדרגה, אך כולם הגיעו לאותו מקום, לאותו גורל שהוא להם כמכנה משותף: בדידות, עוני, חוסר-מוצא, תלישות, לפע-מים תקוות-שוא שלא באה אלא להדגיש את האומללות.

ההוי נמסר יפה, יש אוירה; יש שלל-טיפוסים — ואף-על-פי-כן עדיין אין באלה כדי סיפורים בשלים. כביכול הבימה מוכנה, התפאורה נאה, המוזיקה מתאימה, טיפוסים הגיבורים מעוצבים; אך משום-מה, ברגע שעולה המסך והשחקנים מתחילים לנוע, מסתבר שמסך פגום כגון: אין לאיש לשון משלו. כולם מדברים בלשון אחידה, שניא כשלעצמה נאה, פשוטה, נכונה — נכונה מדי, האנשים נבדלים כל-כך זה מזה בעברם, בתכונות-אפיים וברקעם הלשוני, ואין הדבר ניכר כלל בסגנונם. פה-ושם יש נסיונות להניח לכל איש לדבר בלשונו-הוא אבל הסופר (ואולי זו אשמת העריכה?) אינו מעז לעשות זאת בשלמות. „אני קשה לי לסבול אותם, איש עצבני אני ומתעצבן מהר“, אומר הסבל מעיראק. „אולי תשב עמנו קצת?“ שואלת אשתו. „ממהר אני מאד“, משיב האורה מפולין. מפני-מה לא „אני איש עצ-בני“, „אולי תשב אתנו“, „אני ממהר“? —

שכן מאיה לא נתקשרה לשום איש קשר של אמת, על כן אין סיבה שלא ייעלמו הללו מחייה כלאחר-ידי. חייה של מאיה הם פני-מיים, אינטנסיביים ובודדים. הקשר שלה אל הזולת הוא של התרשמות אך לא של התקשרות. צמאונה לידידות ולאהבה לא רווה; תחת הפתרון באה ההתחסנות, ההשלמה המרירה והנועות עם החיים.

בספר ראשון זה השתחררה הסופרת מדברים שהיו לה לאמור. מבחינה אובייקטיבית מספיקה נשימתם של דברים אלה לסיפור ולא לרומן; אך תפיסת-מרבזה אינה פגם חמור בסופר מתחיל. אדרבה, מתקבל הרושם שרחל איתן חשה בעצמה את הכוח לכתוב רומן, שזוהי הדרך ההולמתה. ויש מקום להאמין שעתידיה היא עוד לכתוב רומנים. אין היא מתחסנת בקלות-ראש למלאכת הכתיבה, אין היא שטחית ואין היא שואפת להשגיר-ראווה. היו מבקרים שהירבו לעסוק בסגנון, שהופגנה בו למדנות-יתר; אך דומה שאין להיטפל הרבה לחולשה זו, שכן העומס סופו ודאי שיעלם עם ההתבגרות האמנר-תית; ה„זבול“ ישוב להיות בית, מעון, או דירה. „פרכילי הענבים“ (לא מצאתי, לצערי, פירושה של מלה זו) גם הם נשור ישרו. כסופרת עדיין אין בה בגרות רחל איתן; עדיין לא קנתה לה את כושר ההתרחקות מן החוויות עד כדי יכולת למסכן כשהן מזוקקות ובשלות. אין אנו יודעים מה יהיה ספרה הבא; לא נצטער אם יחולל פחות סערה, אם יאכזב את חובבי „עושר הלשון“. לא יהיה בכך אסון אם בחתימה קראת העמקה ויתר הבנה יהיו אי-אלה כשלונות.

רוצים אנו לקוות שיהיה בו מכוחו של הספר הראשון בלווית יתר-צלילות, יתר-נקיזות, יתר-אחידות ויתר פשטות-ביטוי. לא נאחל לה בגרות מוקדמת, כבר בספר הבא. דומה — ואנו תקוה שאמנם כן הוא — שאין היא מן הממהרים להתבגר, בוסר עז ושגון זה טוב שיבשיל לאטו וימצא את מלוא האפשר-ריות שנרמזו בו.

* רחל איתן: ברקיע החמישי; עם עובד / ספריה לעם, 1962; 333 עמ'.

מי שמוכן להעניק לזה את שרביט השררה בהיכל השירה הפולנית, ורווחה הסברה כי שמו של מחבר „הקומדיה הלא־אלוהית“ לא הוכנס להיכל אלא על־מנת להשביח את הריב בין חסידיהם של יוצר „הזמזמור לעלומים“ ושל בעל „חלום־הכסף אשר לשלומית“.

ואולם אפילו המצדדים בזכותו הייחודית של מיצקביץ' לעמוד על כן הפנתיאון הפיוטי של פולין יודו כי מתחרהו, סלובצקי, עולה עליו ב„צריפותו“ הרומנטית. מיצקביץ' ירד לפרקים מן הפסגות הרומנטיות שב„אבות“ אל אדמת ליטא מולדתו: ליטא ההיסטורית ב„קונרד ואלנרוד“, וליטא בת־נעוריו ב„פן טדיאוש“. סלובצקי לא ידע סטיות כאלו. העוקב אחר קו יצירתו, מפרי טיוליו הפיורטיים הראשונים בין סמטותיה הפתלתלות של עיר־מולדתו קשמניץ, ועד לשיריו מימי גלותו ההלוטית והלבגונית, שוא יחפש ירידה אל גיאית הילומים. פגישות לידות־חלום, תענועי געגועים־בהקיץ, חוויות מסתורין, לשון־סמלים — כזה עולם שירתו של סלובצקי בשני התחומים העיקריים של עלילותיה: הארוטי והלאומי. (ודוק: יחסו של המשורר אל ההתרחשויות שבתחום השני הוא אי־שירגשי לא־פחות מיחסו למת־ארע בתחום הראשון, שכן פולין המעונה, אצלו כאצל מיצקביץ', דמיונה דרך־כלל לאהובה, הקינה על חירותה האבודה כמוה כערגון לאהבת־נעורים, והציפיה לתקומתה הפלאית הריהי, בתכנה כבתיאורה, כציפיה לשעת־שיא בחווית נאהבים).

וכשם שאף חסידי מיצקביץ' יודו ביתרונו של סלובצקי מצד השלמות הרומנטית, כך גם מעריצי יצירות אחרות משל סלובצקי יכירו ב„אנהלי“ כרומנטית ביותר בפואמות שלו.

מסכת זו, שעניינה בגולי סיביריה הפולנים והורתה ההיסטורית בדיפוי „מרד נובמבר“ משנת 1831 על־ידי שלטון־הכיבוש המוסקרי, בי היא הדוגמה הנאה ביותר של פרוזה פיוטית בספרות הפולנית והיצירה היחידה בה הכתובה על טהרת לשון־המקרא. והנה תופעה מוזרה: שפת מקורו של „אנהלי“ היא יוצאת־דופן, כי סגנון־המקרא אין לו בלשון פולין ובספרותה לא אחיזה ולא

והרי אנשים אלה עתה־זה דיברו, או ניסו לדבר, בלשון־דיבור חיה, כפי שמדברים ברי־חוב, ואילו שיבשה כרגיל אצל פשוטי־עם שנוסף לכך אינם יודעים עברית היטב, לשם מה צחצחות אלו? פאפוס הנרקומן, בשיחתו עם פקיד הלשכה (ע"ע 3—152), מדבר פשוט ואנו מאמינים לו ולכל מלה היוצאת מפיו. „זו המחלה שהאדם רואה בה חלומות טר־ביים, חלומות יפים, חלומות יוצאים מהכ־לל!... כומו מלך, כומו נביא שכולם אוהבים אותו ונותנים לו כבוד... ויש בארמונות שלו רוקדות בשבילו אלף נשים אכי יפות בעולם...“; „אבל אני אומר לך, אדוני, אני נותן לך את המלה שלי שהיא תיכף תיכנס לגימזויא ותהיה הראשונה מכולם כומו שהיתה כל פעם...“ אך אמונתו בחיוניותו של פאפוס מתערערת ברגע שהוא מתחיל להתנבא בסגנונם של יתר חבריו: „הרי החלטתי להיגמל מזה ולפתוח דף חדש בחיי... הרי כך נדרתי לאלוהים ולאדם! רגע החסד עבר, כבר אין אנו מתפלאים על שהוא אומר לבתו שמוטב שתרד לשפת־הים ותמצא שם חנות־מרקחת זעירה... פאפוס הפך להיות בובה משוכת־חוטים. עדיין אין אלה סיפורים, אבל חומר לסיפורים יש כאן. שלמה קאלו הוא מספר מוכשר, שאמנם לא הגיע עד מלוא רמתו אך בהן, בפשטות ובענין שבכתיבתו יש משום הבטחה.

ד. ג.

אנהלי

ויכוח בלתי־פוסק נטוש בקרב קוראי הספרות הפולנית, מוריה וחוקריה, למי משני המ־שוררים הרומנטיים הגדולים של פולין במאה הי"ט — אדם מיצקביץ' ויוליוש סלובצקי — הזכות לתואר „משורר האומה“. אמנם כל ספר־לימוד לתולדות הספרות הפולנית מדבר ב„שלושת משוררי האומה“, בהזכירו בצד אלה גם את זיגמונט קראסינסקי, אך אין

* שלמה קאלו: הערימה; עם עובד / ספריה לעם, 1962; 174 עמ'.